

Nekatere napake pri pisanju besedil

Kot sodelavka **Sekcije za terminološke slovarje** sem sodelovala **pri izdelavi različnih terminoloških slovarjev in prav pri delu s področnimi strokovnjaki raznih strok**, v glavnem starejšimi univerzitetnimi profesorji in predavatelji, večinoma tudi s klasično izobrazbo in prirojenim ali pridobljenim občutkom za jezik oziroma skrbjo za strokovno pravilno izražanje, sem pridobila marsikatero informacijo o pravilni rabi posameznih izrazov oziroma kakšne zakonitosti veljajo pri njihovi rabi na posameznem strokovnem področju. In tudi **zavedanje o tem, da ni vseeno, ali napišeš tehniški svinčnik ali tehnični svinčnik, mehansko delo ali mehanično delo**, da **tlak** ni isto kot **pritisk**, da je treba razlikovati med **maso** in **težo**, da mi **zbolimo** in ne **obolimo**, da imamo **otroške bolezni** in ne **obolenja** in podobno, kar se v zadnjem času tako na veliko uporablja.

Strokovni jezik se sicer razlikuje od splošnosporazumevalnega ali knjižnega po natančnejšem izražanju, težnji po sistemskosti tvorjenja strokovnih izrazov, enopomenskosti izrazov, ki sicer ne more biti dosledno izpeljana, jasnosti in logičnosti. Mislim pa, da bi morali tudi v vsakdanjem govoru in pisanju prevzeti kaj teh lastnosti, da ne bi **še enkrat več** zgrešili prave **izgovorjave**, s tem pokazali **vso svoje znanje** in izničili **visoka pričakovanja** poslušalcev ali bralcev. Mar imamo tudi **nizka** pričakovanja in lahko **še enkrat manj** kaj naredimo? Pogosto bi se lahko napakam izognili samo s preprostim primerjanjem in razmišljanjem. Ali rečemo **visoko pričakujem od vas** ali **veliko pričakujem** od predstave. Navadno pa se pojem pričakovanje tako ali tako uporablja brez kolikostnih pridevnikov majhen/velik, nizek/visok.

Kar nekaj pridevnikov je, ki povzročajo težave pri pisanju, posebno strokovnih ali poljudnoznanstvenih besedil, v časopisnih reportažah ali pri podnaslavljanju prevajanih filmov, predvsem pa pri govorjenih prispevkih, da ne govorimo o reklamah (promocijskih besedilih).

Majhen/velik

Pridevniški par majhen/velik se uporablja za izražanje velikosti oziroma vrednosti nekaterih pojmov, v tehniški stroki pa za izražanje **fizikalnih veličin**, ki niso v miselni zvezi z ravnijo ali potencialom. Tako na primer pri osnovnih **fizikalnih veličinah**, ki so odvisne od količine snovi, uporabljamo: **velika/majhna masa**, **množina**, **dolžina**, **ploščina**, **prostornina**, **energija**, **velik/majhen tok**. Enako pri izpeljanih veličinah, npr. **velika/majhna moč**, **napetost**, **sila**, **valovna dolžina**, **velik/majhen navor**, **pospešek**, **upor**.

Tudi snovne lastnosti, ki niso povezane z ravnijo ali potencialom, so majhne ali velike, npr. **velika/majhna gostota**, **molska masa**, **prevodnost**, **topnost**, **trdota**, **upornost**. Pravilno je samo: **velik/majhen lomni količnik**, **razteznostni koeficient**, **veliko/majhno Poissonovo število**.

V **Slovarju slovenskega knjižnega jezika** najdemo še majhen odstotek, majhna doza, količina, razdalja, razsežnost, vrednost, zmožljivost.

V nekem **medicinskem članku** sem prebrala: najvišje kognitivne sposobnosti, nižje tveganje za nastanek bolezni. Mislim, da je pravilneje največje kognitivne sposobnosti, še boljše najboljše kognitivne sposobnosti; pravilno je samo manjše tveganje za nastanek bolezni. Verjetno ste že sami večkrat slišali predvsem od raznih radijskih novinarjev, da je kaj prišlo na velika vrata ali na mala vrata. Upam, da jih je že kdo opozoril, da se po slovensko reče skozi glavna vrata in skozi stranska vrata ali zadnja vrata. Oboja pa so lahko velika ali majhna, čeprav so vhodna ali glavna, stranska ali zadnja. Raba energije je previsoka – kvečjemu prevelika, vsekakor pa bi bilo bolje reči porabi se preveč energije.

Visok/nizek

Morda prihaja do zamenjav z visok/nizek zato, ker se ta par prav tako uporablja za označevanje snovnih lastnosti, vendar takrat, kadar so povezane z ravnijo ali potencialom. Uporablja se torej: visok/nizek elektrokemijski potencial, visok/nizek tlak, visoko/nizko tališče, vrelišče. Tako tudi pri **fizikalnih veličinah**, neodvisnih od količine snovi, npr. visoka/nizka temperatura, frekvenca, napetost, raven glasnosti. Pri ravni bi omenila še zelo pogosto rabo zvez, kot je npr. ima visok holesterol. Pravilno bi bilo: ima visoko raven holesterola. Enako bi morali reči še: nizka raven socialne podpore namesto nizka socialna podpora. Podpora je samo majhna ali velika.

Pred kratkim sem prebrala: biti visoko sorazmeren; ali reči: biti sorazmeren v visoki stopnji? Sama bi rekla: biti zelo sorazmeren. Stopnja je prav tako kot raven le visoka ali nizka: visoka stopnja zaupanja, čeprav je stilistično boljše veliko zaupanje. Prav tako je namesto po radiu slišane znižano razpoloženje pravilneje reči slabo, poslabšano razpoloženje. Srečuje se tudi zveza: visoke zahteve, mislim, da je boljše velike zahteve, čeprav sem prebrala tudi: postavili so jim visoke in velike zahteve (gradivo iz zapisnika državnega zbora). Kakšna bi bila pomenska razlika, ne vem. Rečemo samo: veliko zahtevajo od nas, ne pa visoko. V skladu s priporočili tehnikov moramo reči povišanje srčne frekvence, ne povečanje. Tudi nizka moč odločanja me ne prepriča, moč je majhna ali velika. Visoko stopnjo konflikta bi raje izrazila z velik, močen konflikt oziroma spor.

Tehniki pri nekaterih **veličinah**, kot so npr. energija, gostota, izkoristek, koncentracija, viskoznost, modul uporabljajo predvsem v absolutnem pomenu par velik/majhen, v relativnem pomenu pa par visok/nizek. Tako se navadno govori o veliki/majhni gostoti (svinec ima večjo gostoto od železa), v zvezi s holesterolom pa govorimo o lipoproteinih visoke ali nizke gostote, ker je med njima le majhna razlika v gostoti, razlike v njihovih lastnostih pa so velike. Izkoristek je v absolutnem pomenu

velik/majhen (npr. **velik izkoristek sinteze**), v relativnem pa visok ali nizek (npr. **izkoristek toplote** pri kuhanju s plinom **je višji kot** pri električnem štedilniku).

Takšnih primerov bi lahko našli še več, a mislim, da je za razmislek to dovolj.

Veliko-/malo-, visoko-/nizko-

Podobno je pri pridevniških zloženkah, ki izražajo **velikosti**, **vrednosti**, **mere**, s prvimi deli **veliko-/malo-**, **visoko-/nizko-**. Izražajo vrsto stvari, so torej vrstni pridevniki. Nastanejo iz zveze pridevnikov velik, majhen, visok, nizek in ustreznega samostalnika ter jih pišemo skupaj.

Prvi par izraža **velikost**, **vsebnost** česa, npr.:

velikokalibrski = nanašajoč se na velik kaliber: ~o orožje

velikomolekulski = ki je iz velikih molekul: ~a snov; nepravilno visokomolekulski, visokomolekularni

velikopovršinski = z veliko površino: ~e svinčene plošče

velikoogljčni = ki vsebuje veliko ogljika: ~o jeklo; tehniki pravijo, da je v tem primeru bolje uporabiti mnogoogljčni/maloogljčni

Ko ravno omenjamo jeklo, naj opozorim, da se v tehniških strokah uporablja izraz **nerjavno jeklo**, ne nerjaveče jeklo (izdelki iz nerjavnega jekla).

Tako še pridevniki tipa **maloalkalijski**, **malošumni**, ki se lahko pri obliki malo- uvrščajo tudi v pridevniški par mного-/malo-:

maloserijski = nanašajoč se na majhne serije: ~a proizvodnja

maloalkalijski = z majhnim (ne z nizkim!) deležem alkalij: ~ porcelan – napačna oblika bi bila maloalkalni

maloslikovni = nanašajoč se na majhne slike, posnetke: ~a kamera

malošumni = z malo šuma: ~ ojačevalnik

V primerih, kjer se križata para veliko-/malo- in mnogo-/malo-, sta zanimiva pridevnika malocvetni, drobnocvetni v paru z velikocvetni:

malocvetni = 1. ki ima malo cvetov: ~a cvetlica 2. ki ima majhne cvetove: ~a španska detelja

drobnocvetni = ki ima majhne cvetove: ~e narcise; par k temu pridevniku bi bil v tem primeru boljje botanično velecvetni kot vrtnarsko velikocvetni (velecvetna magnolija)

velikocvetni = 1. vrtn. ki ima veliko cvetov: ~e cvetlice 2. ki ima velike cvetove: ~e begonije

mnogocvetni = ki ima mnogo cvetov: ~a rastlina

Par visoko-/nizko- izraža deklarirano vrednost veličin, ki so v miselni zvezi z ravnijo, potencialom, kot npr. napetost, temperatura, zmogljivost. Pri teh pridevnikih zamenjava z veliko-/malo- skoraj ni mogoča. Oglejmo si nekaj primerov:

visokoenergijski = nanašajoč se na visoko energijo – v relativnem pomenu: ~i delci

visokofrekvenčni = nanašajoč se na visoko frekvenco: ~ ojačevalnik

visokokoncentracijski = z visoko koncentracijo, velikim deležem dane sestavine: ~a žveplova kislina – nepravilno bi bilo reči visokokoncentrirana žveplova kislina

visokozmogljivostni = ki ima visoko zmogljivost oziroma lastnosti, po katerih se posebno odlikuje: ~a vlakna – v tej zvezi bi bil pridevnik visokozmogljivi napačen.

nizkofrekvenčni = nanašajoč se na nizko frekvenco: ~o območje, ~ tok

nizkonapetostni = nanašajoč se na nizko napetost: ~ transformator

nizkokoncentracijski = z nizko koncentracijo, deležem dane sestavine: ~a žveplova kislina – tu bi bilo napačno reči nizkokoncentrirana žveplova kislina.

Neskrbno izražanje je gotovo tudi v novici, slišani po radiu, da je **Agrokor znižal ponudbo Mercatorjevih delnic**. Gotovo je hotel ponuditi za Mercatorjeve delnice **nižjo ceno** oziroma **znižati vrednost** njegovih delnic, nikakor pa ni mogoče, da bi ponujal v odkup **manj** Mercatorjev delnic, ker jih verjetno še nima. Pa še za tako dejanje bi morali reči, da je **zmanjšal ponudbo Mercatorjevih delnic**.

Priznam, da se tudi sama pri lektoriranju strokovnih člankov včasih težko odločim, kako popraviti kako zvezo z visok/nizek ali velik/majhen in se moram opreti na razne slovarje ali leksikone ali v šali rečeno na »kmečko pamet« ali na kakšno pesem ali izštevanko, ki se je spomnim iz svoje mladosti. Primer sicer ni v zvezi z do sedaj obravnavanima paroma pridevnikov, a me zmoti, ko po radiu slišim: **tisti, ki ga je našel, naj pokliče** na telefonsko številko. Zakaj ne krajše in boljše: **kdor ga je našel ...** Tako kot v izštevanki Gospod kapcinar kapco zgubil, kdor jo najde, naj jo da nazaj. Mislim, da take napake

ne sodijo k načelu prožne ustaljenosti niti ne bodo razglašene za pravilne ali vsaj dovoljene glede na načelo o pogostnosti rabe v jeziku.

Zanimivi so tudi nekateri drugi pari velikostnih, vrednostnih ali merskih pridevniških parov. Oglejmo si primer parov [debel/tanek](#), ki se navadno uporablja za označevanje debeline česa, [in grob/droben](#), [fin](#), ki se uporablja za izražanje zahtevnosti obdelave, izdelave. Ko govorimo npr. o [preji](#), [vrvi](#), uporabimo [debela/tanka preja](#), [vrv](#), za [vlakno](#) pa je primerneje reči [grobno vlakno](#) in [fino vlakno](#), ne [drobno](#). Seveda tudi [debelo/tanko vlakno](#). Govorimo o [debelih kosih premoga](#), a o [grobno mletem premogu](#), ne [debelo mletem](#). Za kavo pa velja par [grobno/drobno ali fino mleta kava](#).

[Prvi deli zloženek z debelo-/tanko- in grobo-/drobno-, fino-](#) se prav tako uporabljajo za izražanje vrste snovi, stvari. Zato so te pridevniške zloženke vedno v določni obliki. Uporablja se npr.:

[debelostenski](#) = ki ima debelo steno: ~a posoda

[tankoslojni](#) = nanašajoč se na tanek sloj: ~ premaz

[grobnavlaknati](#) = ki je iz grobih vlaken: ~a preja

[grobozrnati](#) = ki ima groba (debelejša) zrna: ~ marmor

[drobnopaličasti](#) = ki je v obliki drobnih palic: ~o jeklo

[finovlaknati](#) = ki je iz finih vlaken: ~a preja

[finozrnati](#) = ki ima zelo drobna (fina) zrna: ~a fotografska emulzija

Pa si oglejmo še nekatere skupine pridevnikov, ki pri rabi pogosto povzročajo težave.

[Termični](#), [termalni](#), [toplotni](#), [topli](#)

[termični](#) = ki je povezan s toploto in se pojavi pri segrevanju ali ohlajanju: ~a analiza, ~a emisija, ~a varovalka, ~ razkroj, ~o gibanje

[termalni](#) = ki izvira iz zemlje, njenega okolja in ima povprečno letno temperaturo navadno višjo od povprečne letne temperature kraja ali se nanaša na vodo iz takega okolja: ~a voda, ~ izvir, ~o kopališče

[toplotni](#) = nanašajoč se neposredno na toploto: ~a črpalka, ~a kapaciteta, ~a prevodnost, ~ stroj, ~ tok, ~o raztezanje

topli = 1. ki ima zmerno visoko temperaturo: ~ vrelec 2. ki se izvaja pri povišani temperaturi: ~a predelava, ~o lepljenje, ~o preoblikovanje

Termalni in topli se pomensko prekrivata v zvezah **termalni izvir**, **vrelec**, vendar se glede na sobesedilo lahko pomensko razlikujeta. Termalni vrelec ima lahko zmerno visoko temperaturo in takrat je topli vrelec. Lahko pa ima precej ali zelo visoko temperaturo in takrat je to vroči vrelec. Nikakor ne moremo zamenjati teh pridevnikov pri **kopališče**, to je lahko le **termalno**.

Termičen in toploten sta po SSKJ sopomenki, vendar so se v posameznih strokah ustalile določene besedne zveze z enim od obeh pridevnikov, a bo verjetno sčasoma povsod prevladal izraz toploten.

Mehanični, mehanski, mehaniški

Naslednja skupina je mehanični, mehanski, mehaniški. V nekaj pomenih se mehanični in mehanski uporabljata enakovredno:

mehanični = 1. ki deluje ob prenašanju gibalne, zaviralne sile ob uporabi orodja, stroja: ~a lopata, ~a stiskalnica, ~o kladivo 2. povzročen, nastal s pritiskom, z gibanjem: ~i dražljaji, ~o čiščenje 3. mehanski (4): ~a delavnica 4. ki poteka brez sodelovanja volje, zavesti: ~ gib, ~a reakcija

mehanski = 1. ki deluje ob prenašanju gibalne, zaviralne sile ob uporabi orodja, stroja: ~a stiskalnica 2. nanašajoč se na gibanje in mirovanje teles ter na sile, ki to povzročajo: trenje je ~ pojav, ~a trdnost 3. povzročen, nastal s pritiskom, z gibanjem: ~i dražljaji, ~e poškodbe 4. ki se nanaša na mehaniko kot vedo: ~a energija, ~o delo

mehaniški = nanašajoč se na mehanike: ~ poklic, ~a obleka

Številni, številčni, številski

številni = nanašajoč se na veliko število česa: ~e napake, ~i poskusi

številčni = 1. nanašajoč se na številke: ~a vrednost fizikalne veličine, ~a majhnost, ~a premoč, ~ kod, ~i podatki 2. mat. številčna vrednost vrednost kake številke na določenem mestu v številu; številčna vsota vsota vseh števil kakega števila

številski = nanašajoč se na število, števila: ~a enačba, ~a koncentracija (število delcev v enoti prostornine), ~ sistem (npr. desetiški, dvojiški), ~ trak

Energijski, energetski

Tehniki predlagajo, da se **energijski** uporablja samo v zvezi z energijo, **energetski** pa v dveh pomenih:

energijski = nanašajoč se na energijo: ~a vrednost živila, ~ zakon, ~ izkoristek

energetski = 1. nanašajoč se na energetiko: ~a politika, ~ objekt 2. **bolje** energijski: ~i viri, ~e potrebe

kar pomeni, da je bolje npr. namesto energetske potrebe reči energijske potrebe.

Fluorescentni, fluorescenčni

Po mnenju tehnikov se pogosto napačno uporabljata naslednja pridevnika:

fluorescentni = ki fluorescira: ~a snov, ~a barva, ~ zaslon

fluorescenčni = ki temelji na fluorescenci: ~a razsvetljava, ~a svetilka

Analitični, analitski, analizni

Pri teh treh pridevnikih je raba kar zamotana. Npr. izraz **kemija** se pojavlja z vsemi tremi pridevniki, čeprav je zdaj najbolj priporočena zveza **analizna kemija**. Analitski se uporablja tako v pomenu analitični kot analizni, kar pomeni, da je podrejeni izraz obema in je bolje uporabljati ostala dva pridevnika, seveda različno z različnimi samostalniškimi izrazi:

analitični = nanašajoč se na analitiko: ~a geometrija, ~ postopek

analitski = 1. **bolje** analitični: ~a ocena 2. **bolje** analizni: ~a služba

analizni = nanašajoč se na analizo: ~a kemija, ~a metoda, ~a tehnica, ~ laboratorij, ~ rezultat

Avtomatični, avtomatski, avtomatni

Pa si za konec oglejmo še tudi zapleteno trojico pridevnikov, katerih raba je v praksi zelo mešana:

avtomatični = 1. ki deluje sam od sebe po določenih zakonitostih, po določenem programu: ~a dvigalna naprava, ~a sklopka, ~o krmiljenje 2. ki se zgodi sam od sebe, po lastnih zakonih: ~o napredovanje 3. ki poteka brez sodelovanja človekove volje, zavesti: ~i gibi, ~i odzivi

avtomatski = 1. nanašajoč se na avtomate ali avtomatizirane naprave: ~a telefonska centrala, ~ pilot, ~o orožje, ~ sortirnik 2. **bolje** avtomatični (3): ~e kretnje, ~i gibi

avtomatni = namenjen za delo, predelavo z avtomati: ~o jeklo

Takih pridevnikov, ki so si oblikovno podobni, a pomensko različni, je še kar nekaj, npr. **električni**, **elektriški**, **genski**, **genetski**, **kemični**, **kemijski**, **reaktivni**, **reakcijski**, **sistematični**, **sistematski**, **sistemski**, **tehnični**, **tehniški** in podobno.

Seveda najdemo take pare tudi pri samostalniških izrazih in če poznamo njihove pomene, se lažje odločimo, katerega od pridevnikov je treba uporabiti. Vse te zanimivosti in morebitne rešitve zadreg so dobro opisane v jezikovnem priročniku **Slovensko tehniško izrazje**, ki je izšel kot rezultat sodelovanja tehniških strokovnjakov različnih strok in sodelavcev sekcije za terminološke slovarje pri **Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU**. S pridom ga poleg tehnikov lahko uporabljamo vsi, ki si prizadevamo za čim bolj pravilno in natančno pisanje in govorjenje, prevajanje in lektoriranje besedil z različnih področij našega delovanja.